

Sapnų prisiminimai

Juozapas Ignacas Kraševskis

——— Fantastinių vaizdinių, sapnų, svajų motyvai retai pastebimi Juozapo Ignaco Kraševskio (Józef Ignacy Kraszewski, 1812–1887) tapybos darbuose ar piešiniuose, tačiau gan dažni literatūrinėje kūryboje ir turėjo didelės įtakos romantizmo pasaulėjautos sklaidai kultūroje. Neretai jo veikaluose sapnas suvokiamas kaip ateities įvykių apreiškimo žmogui būdas. Pavyzdžiui, garsios lietuvių mitologija ir istorija paremtos poemos „Anafielas“ antroje dalyje, skirtoje Mindaugo temai, jau pačioje pradžioje įterpiami baisūs Lietuvos valdovo sapno vaizdiniai, per kuriuos atskleidžiama tragiška tautos ir paties valdovo lemtis – sapnas, „perplėšdamas juodos ateities skraistę“, Dievo valia, tampa simboline Lietuvos istorijos prefigūracija¹. Kita vertus, sapnai perkelia žmogų į kitą, dvasinę, realybę, daug įvairesnę ir turtingesnę nei konkrečių kasdienos įvykių sąlygotas „tikras“ gyvenimas. Tuo pačiu sapnai tampa anapusių patyrimo forma ir, nepaisant to, kad kai kada priartėja prie mirties išgyvenimo (žinomas Kraševskio sapnas apie savo paties mirtį), rašytojo buvo suvokiami kaip įvykiai, svajos, „atsitikimai“, tampantys „kita, keistesne, ir, kas žino, ar ne laimingiausia gyvenimo dalimi“². Gyvenimo pabaigoje rašytojas kentėjo nuo miego sutrikimų, dažnai neatsimindavo sapnų, o įdomiausius fiksavo laiškuose broliui, be to, jų pagrindu parašė autobiografinį pasakojimą „Bemiegės naktys“, dalimis publikuotą savaitraštyje *Tygodnik ilustrowany*³. Šiuose tekstuose rašytojas

1 Agnieszka Prymak-Sawic, „Litwa mityczna według Józefa Ignacego Kraszewskiego“, *Bibliotekarz Lubelski* 62 (2019): 165.

2 Cituojama pagal: Bogdan Mazan, „Ahaswerus polski według „Nocy bezsennych“ Józefa Ignacego Kraszewskiego“, *Pamiętnik Literacki* XC1, z. 2 (2000): 60.

3 Józef Ignacy Kraszewski, „Noce bezsenne. Fantazje na tle czarnym“, *Tygodnik ilustrowany* nr. 221 (1887), nr. 262–270, 272–274 (1888).

vartoja sąvoką „skaidrus, permatomas sapnas“⁴, kuri apibūdina tam tikrą lyg hipnotinę būseną, negilaus miego ar pusiau miego, pusiau būdravimo laiką, pripildytą tikrovės vaizdų, sumišusių su sapnais. Tai nemaloni būseną, kai kūnas trokšta miego, o dvasia budi, kai baiminamasi beprotybės.

Kraševskio autobiografinis apsakymas „Sapnų prisiminimai“ 1839 m. buvo publikuotas Poznanėje leistame kultūros savaitraštyje *Tygodnik Literacki*⁵. Kūrinys parašytas Omelno dvare Voluinėje (dab. Ukraina, Lucko rajonas), kuriame Kraševskis su žmona Sofija Voronovičiūte (Woronowiczówna) gyveno 1838–1840 m., taigi priskiriamas ankstyvajam jo kūrybos laikotarpiui ir neturi „Bemiegims naktims“ būdingos slogios nuotikos, tačiau jame jau užčiuopiamos temos ir vaizdiniai, pasikartosiantys ir vėlesnių metų veikaluose.

Tekstą iš lenkų į lietuvių kalbą išvertė ir publikaciją parengė Rūta Janonienė.

Reikšminiai žodžiai: Juozapas Ignacas Kraševskis, sapnai, Nesvyžius, Venecija.

4 Lenk. *sen przezroczysty*.

5 Józef Ignacy Kraszewski, „Wspomnienia snów (Z moich pamiętników)“, *Tygodnik Literacki, poświęcony literaturze, sztukom pięknym i krytyce*, nr. 10 (1839): 75–76.

1.
Juozapo Ignaco Kraševskio portretas, Jano
 Mieczkowski nuotrauka, iki 1863, Varšuvos nacionalinė
 biblioteka (Biblioteka Narodowa w Warszawie), sign.
 F2931/W, <https://polona.pl/item/portret-jozefa-ignacego-kraszewskiego,NzE0MzgyMzQ0/#info:metadata>

Portrait of Józef Ignacy Kraszewski, Photo by Jan
 Mieczkowski, before 1863, National Library in
 Warsaw

Argi sapnai nepriklauso gyvenimo įvykiams? Gal ne, – tiems žmonėms, kurių sapnai yra sunkūs, trūkinėjantys, kurių svajos yra nesuprantamu ir pertrauktu gyvenimo tęsiniu; aš, kadangi naktį svajoju dažnai, svajoju ilgai, naktines svajas laikau antra, keistesne, ir kažin ar ne laimingesne mano gyvenimo dalimi, jas priskiriu prie įvykių ir prisimenu kaip nuotyki. Kam gi nėra malonu prisiminti tą keistą gyvenimą sapne, kuriame mintis, laisva nuo dieną ją kaustančių įvykių saitų, skrenda iš vieno pasaulio krašto į kitą ir mus su savimi perneša; kur tiek miglotų figūrų praslenka prieš mus, tiek mirusiųjų prisikelia, tiek niekada nematytųjų gimsta. Tas gyvenimas yra laisvas, kaip mintis – de ja – ne visada! Kartais užsispyręs kūnas, kai valia užsnūsta, nenori paklusti minčiai, ir mes pabundame arba kankinamės bandydami šaukti ar pajudėti, kartais nevalingas kūnas ilgai kovoja su poreikiu pakeisti padėtį, o žmogus lyg trečias asmuo stebi tą kovą. Kartais sapnuose skraidome kaip paukščiai ore, matome iš viršaus savo pasaulį, iriamės debesimis – ir pabundame lovoje, kaip visi poetai. Ach, sapnas yra graži poezija, neprilygstama poezija. Jį suprato vien tik Hoffmannas⁶, taip talentingai sapnus ir mieguistas svajas įtraukęs į savo personažų gyvenimą. Jame, tarsi gražiausiame sapne, meistriška ranka sumaišytos keistenybės, aukšti siekiai, tikri ir perdėti charakteriai, įprasti juokeliai, kuriuos pats trivialumas puikiai atmuša nuo osianiškų⁷ aukštosios poezijos spalvų.

Kiek kartų gražiausią sapną sumenkina prisiminimas nuogumo, su koku žmogus eina į lovą ir kurį jaučia sapne. Kaip tai juokinga! Kaip dažnai sapnuojasi puotos salė, šviesos, muzika, šokiai, puošnūs vyrai, dar puošnesnės ponios, ir staiga visame tame vienas žvilgterėjimas į save išsklaido iliuzijas, matau save toje puikioje draugijoje vilkintį naktiniais, basą, su naktine kepuraitė. Kartais visa ta draugija – dėl minties atspindžio – taip pat pasirodo sapnuojančiajam basa ir vilkinti marškinius. Kas gali suskaičiuoti keistenybių atmainas, kas suskaičiuos tuos mirštančios minties garsus, kurių paskutiniai tonai virpa sudirgintose smegenyse. Į sapnų vaizdus susideda viso gyvenimo bruožai, nuo seniausių prisiminimų; visa tai susijungia, tarpusavyje susikabina, viena iššaukia kitą ir ta vaizdinių grandinė, dažnai nepagaunama būdraujant, sapne ilgai vyniojasi iki paskutinės grandies.

Tikrai nežinau, kodėl Hamletas bijojo svajoti!

6 Ernstas Theodoras Amadeus Hoffmannas (1776–1822) – vokiečių rašytojas, kompozitorius, vienas žymiausių vokiečių romantizmo atstovų.

7 Turimas omeny III a. gyvenęs Osianus (Ossian) – legendinis keltų karys, karo dainius.

Pirmasis sapnas, kurį prisimenu iš vaikystės, tikriausiai buvo išdava auklės pasakos, vienos iš tų baisių pasakų, kurių aidas taip ilgai atsiliepia smegenyse ir skamba, o kartais visam laikui juose pasilieka. Tame sapne mačiau šėtoną *in persona*, raudoną kaip pragaro liepsnos, mačiau jį stovintį priebutyje, jau nežinau, ko jis ten atėjo ir ką veikė, bet taip jo išsigandau ir taip ilgam, kad iki šios dienos atsimenu.

Antras mano sapnas nekaltas, kaip Gessnerio⁸ idilė, kaip Floriano⁹ piemenėlių romanai, kaip nuobodi italų XVIII a. opera; jį sau iš karto pats išsiaiškinau, atsimenu jį dėl to, kad man jo pranašystė neišsipildė.

Sapnavau rožės krūmą, ant kurio buvo vienas išsiskleidęs ir gražus žiedas, priėjau, kad jį nuskinčiau, truktelėjau ranką ir žiedas subyrėjo. Įprasta sapnuose žilabarzdžio senio figūra, panašiuose sapnuose pasirodanti nuo neatmenamų laikų, – tada man pasakė: „Toks tavo likimas!“ Kadangi anuomet buvau įsimylėjęs penkiolikmetis, išsiaiškinau sau tą sapną pagal aplinkybes. Ir ką? Rožė iš tiesų nubyrejo, kai jau nė negalvojau jos skint, net neprisiliečiau, mačiau ją mirštančią, bet svetimą ir iš toli. Tegu tai būna pamoka, kaip gerbti pranašystes. Iš tiesų mano gyvenime daug vilčių subyrėjo, bet jos nebuvo ta sapnų ir mano svajų rožė, tai tebuvo paprastos gėlės, kurioms visad ruduo ir visad pavasaris, kurios kasdien išsiskleidžia ir kasdien vysta ir byra. Sakau, tegu tai būna pamoka, nes iš tiesų norėčiau koku nors pamokymu šį gal bergždžią pasakojimą apginkluoti, nes jo truputį gėdinuosi.

Kartą taip pat, nors tuomet dar nebuvo skaitęs plačiai nuskambėjusios, nors mažai vertos, p. Alfonso Royerio¹⁰ panegirikos *Venezia la bella*, – sapnavau Veneciją! Bet kaip ypatingai! Net anglų grafikas savo amatininkišku rėžtuku niekad jos taip nesukarikatūrino – Venecija balta, švari, gatvės grįstos, vanduo tarp jų drumstas ir negausus, aukšti mūrai be langų, bažnyčios tuščios ir be puošmenų. Tame sapne nebuvo nei Šv. Morkaus liūtų, nei tos ypatingos bizantiškai gotikinės šventovės, nei gondolų, nei maskarado, nei viso poetiško Adrijos karalienės rūbo. Ta mano Venecija buvo nykiu mūriniu miesčiūkščiu, pilnu vandens ir mūrų, ir kad ir kiek ji dabar yra apmirusi, vis dar yra gyvesnė nei tame mano sapne.

8 Salomonas Gessneris (1730–1788) – Šveicarijos rašytojas ir dailininkas, išgarsėjęs ritmine proza parašytais idilėmis.

9 Jeanas-Pierre'as Claris de Florianas (1755–1794) – prancūzų poetas, rašytojas, garsėjęs pastoralėmis.

10 Alphonse'as Royeris (1803–1875) – prancūzų rašytojas, libretistas, teatro istorikas. Romaną *Venezia la bella* išleido 1834 m.

Keisčiausiai sapnavau kartą – pasaulio pabaigą, visai originaliai, taip, kaip dar joks poetas neišmąstė. Mačiau, kaip skaidrūs debesys, nu-
 tviaksti mėnulio šviesos, sušalo virš galvos ir dangus ėmė skilti perpus. Iš
 juodo plyšio jame ir dundėjimo susivokiau, kad tai pasaulio pabaiga, kai le-
 dai mums ant galvų užkris, viską išdaužys ir savo kiautu užklos žemę. Paskui
 naujas stebuklas – iš už skilinėjančių ledų pasirodė virš galvų juoda pelkė,
 kurioje teliūškavo rupūžės, žalčiai ir driežai, matyt, tai būsimieji žmonių ipė-
 diniai žemėje, – apėmė baimė. Sukėliau aliarmą visiems. Tai vyko kažko-
 kiame mieste; imta skambinti varpais, visi pradėjo rinktis, šioje iškilmeje
 pasirodė valdininkai, vilkintys mundurais (!), persigandusios moterys, aš su
 chalatu ir kažkoks gerai man žinomas vokietis, avintis kojineimis ir bateliais,
 kurio iki šiol realiai neturėjau laimės pažinti, laikomas ateistu ir laisvamaniu.
 Gerai atsimenu, kad mes visi smalsiai į jį žiūrėjome, laukdami, kol dangus
 grius, ir svarstėme, ar tuo momentu jis nepraras sąmonės iš baimės arba
 neatsivers, bet jis, tai matydamas, stengėsi būti linksmas, šokinėjo ir šoko. O
 tuo metu, kai valdininkai žengia eisenoje į bažnyčią, aš slepiuosi po kažkokių
 portikų, kad nematyčiau turinčio griūti ir mus sutraiškyti bei užversti dan-
 gaus. Vis garsiau girdėti dundesys, užesys ir rupūžių bei žalčių šnypštimas –
 dangus ir pelkė krenta mums ant galvų – o aš atsibundu! Pagaliau!

Niekad nebuvau senajame Radvilų Nesvyžiuje, o visgi sapnavau
 Nesvyžių labai keistai. Mačiau ten didžiulius griuvėsius, kokių turbūt ir
 nėra, ilgas nuverstas kolonadas, erdvius užžėlusius kiemus, dykvietę, pana-
 šią į tuos Graikijos griuvėsius, šalia kurių piemenys ir kaimenės, graužian-
 čios laukines piktžoles, klausdamas pats savęs, kurgi dingo iš čia gyvybė,
 kur visa tai sukūrusi ranka. Mačiau sapne tris uždarus Nesvyžiaus pilies
 kiemus; viename kieme buvo pilna sėdinčių ir šnekančių numirėlių kaulų, jų
 galvas dengė šalmai, rankose laikė kardus, jie judėjo ir gyvai kalbėjosi tar-
 pusavyje. Tarp jų ant padengto stalelio stovėjo rausvas šviežias tortas, – ką
 jis ten veikė? Šito jums nepasakysiu. Tik prisiekiu, kad taip buvo ir kad tai
 ne alegorija, nes alegorija bjauriuosi kaip aštunta mirtina nuodėme. Kita-
 me kieme gulėjo žirgų skeletai, taip pat gyvi, judrūs ir besitampantys, tarsi
 norėtų ištrūkti iš aukštų juos supančių mūrų ir lėkti į mūšį, į medžioklę,
 į kaimenę, į laukus. Trečiame kieme buvo nesuskaičiuojamos eilės įvairių

iškinkytų ir suakmenėjusių ekipažų. Viename didelio pastato kambaryje radau kažkokias moteriškes, skalbiančias mirusių ponų baltinius, paskui vežikus, kurie valė mirusiųjų žirgynus, ir pagaliau kunigą, kuris pačiame viršuje, palėpėje, dideliame katile, maišydamas lazda, virė seną brevijorių. Ką jis ten iš jo norėjo gauti – nepavyko sužinoti. Vėliau tarsi per stebuklą atgijo tie griuvėsiai, išaugo puošnios salės, atvyko svečiai ir atsidūriau jau visai kitur.

Kiek daug kartų sapnuose apžiūrinėjau archyvus ir senų dokumentų saugyklas drebėdamas iš džiaugsmo, nes rasdavau ten brangių istorijos paminklų. Deja – mano didieji atradimai nutikdavo tik sapnuose. Bet kas suskaičiuos visas svajones, malonumus, įsivaizdavimus, sudaužytus nubudimo! Koks šaltas tada atrodo mūsų pasaulis grįžtantiems iš tos kelionės! Eime miegoti!

Omelno, 1839

Gauta — 2022 05 14

Literatūra

- Mazan, Bogdan. „Ahasverus polski według „Nocy bezsennych“ Józefa Ignacego Kraszewskiego“, *Pamiętnik Literacki* XC1, z. 2 (2000): 45–73.
- Prymak-Sawic, Agnieszka. „Litwa mityczna według Józefa Ignacego Kraszewskiego“. *Bibliotekarz Lubelski* 62 (2019): 143–182.

Summary

Memories of Dreams

Józef Ignacy Kraszewski

Keywords: Józef Ignacy Kraszewski, dream, Nesvizh, Venice.

Motifs of fantastic images, dreams and daydreams are seldom found in Józef Ignacy Kraszewski's (1812–1887) paintings or drawings, but are quite frequent in his literary work and had a huge impact on the dissemination of the romanticist worldview in culture. In his works, dream is often perceived as a means of communicating future events to the dreamer. On the other hand, dream transfers the dreamer to another, spiritual realm, which is much more varied and richer than “real” life conditioned by concrete daily events. The writer perceived such dreams as events, “happenings”, a more bizarre but happier part of life. Kraszewski's writings greatly contributed to the Romanticist worldview taking root in art. A Lithuanian translation of his autobiographical short *Memories of Dreams* is published here. Written when Kraszewski lived in the Omelne manor in Volhynia (today, Lutsk region in Ukraine), the text appeared in the cultural weekly *Tygodnik Literacki* published in Poznań in 1839. Translated from Polish by Rūta Janonienė.